

# Rtuť - tekuté stříbro

Jindřich Pařízek

Ze široké škály známých a běžných kovů je pouze jeden, který si za normálních teplot zachovává tekutý stav. Řeč může být pouze o rtuti, stříbřitě lesklém kovovém prvku, vyskytující se v přírodě taktéž v ryzí podobě. Pro svoji výjimečnou skupenskou odlišnost se dostalo rtuti metaforického pojmenování - živé či tekuté stříbro. Mezi metalickou konkurencí se v žádném případě nejedná o opomíjeného nováčka, což dokazují časově rozdílné a zajímavé zmínky z různých koutů světa. Uplatnění nacházela jak samotná rtuť, tak její nejkovnatější ruda cinabarit, česky nazývaný rumělkou.

Patří k známým skutečnostem, že ve starém Egyptě již před pěti tisíci lety znali velmi důležitou a neocenitelnou vlastnost rtuti, kterou je schopnost rozpouštět většinu kovů, zvláště pak vzácné zlato - božský symbol. Z tohoto hlediska byla rtuť považována za matku všech kovů. Rtuť byla starými Egypťany taktéž někdy používána při balzamování coby podklad očních víček. Zvláštním druhem egyptských věštců byli tzv. nebherlet čili pozorovatelé, předpovídající budoucnost z tvaru loužiček rtuti rozlité po desce leštěného obsidiánu. Za lékařským účelem se používala i v Mezopotámii, později ve staré Indii, antickém Řecku a Římě. Ovšem o nejrozsáhlejší historii tekutého kovu se zasloužila zejména Čína, kolébka alchymie a centrum vzdělanosti a vyspělé kultury tehdejší jihovýchodní Asie. První

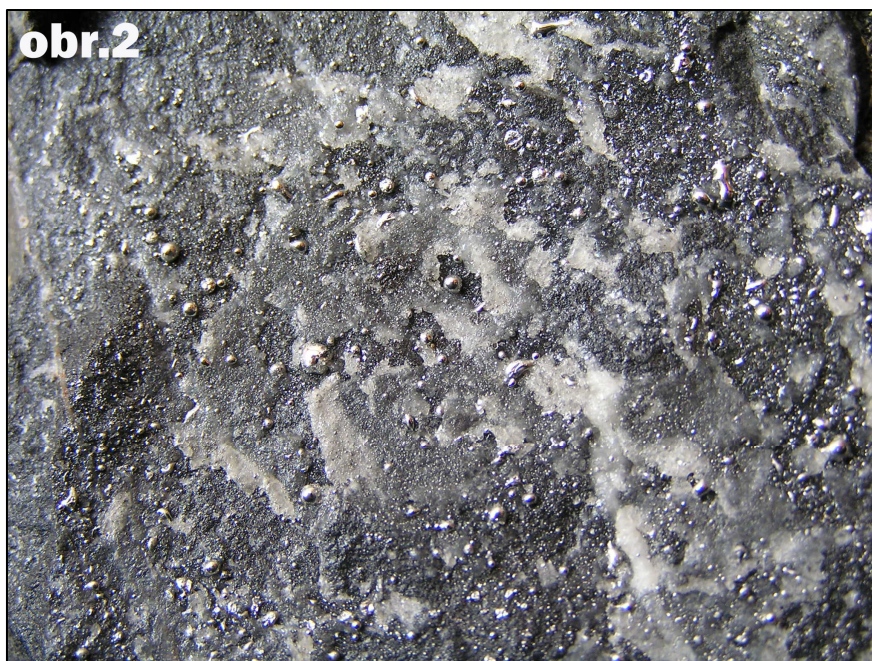


obr.1

dochované záznamy o použití čisté rtuti ze staré Číny pocházejí za vlády císaře Hoang-ti, kde tamější léčitelé v 3. tisíciletí př.n.l. vyráběli rtuťové preparáty k léčbě vředových onemocnění. Již v období před Kristem nařídil čínský panovník Chuej-ti (194-187 př.n.l.) vyhledávat ložiska a ve zvýšené míře těžit rtuť, která byla ve směsi se surovou ropou a dalšími ingrediencemi, mezi než

patřila senna, stukačový list, medovník, laskavcové semínko, holice velká, vraní nožka, podražec, pepřík (*Polygonum hydropiper*) a olověnc (Plumbago indica), užívána v lékařství jako účinný prostředek proti kožním chorobám dobytka, vředům a silně rozšířené lepře. Chua Tchuo, proslulý dvorní lékař císaře Jüan-ti (260-266 n.l.) a tvůrce některých zdravotních cvičení a masáží, užíval kalomel, nerozpustný chlorid rtuťný, k léčení žaludečních vředů a vypuzování červovitých parazitů ze zažívacího a střevního traktu. Další sloučenina, prudce jedovatý sublimát chlorid rtuťnatý, sloužila ke konzervaci dřeva, desinfekci a léčbě plísňových onemocnění. Některé uměle připravené zásadité oxyhalogenidy a zejména oxysulfát rtuťný, vyskytující se vzácně v přírodě v připovrchových zónách některých

rtuťových ložisek coby druhotný minerál schuetteit, byly užívány ve formě léků proti impotenci. Do dnešních dnů se zachovala stomatologická receptura z 2. století n.l., podle které vyplňovali Číňané nemocné zuby rtuťovým amalgámem. Ve staročínské medicíně se velmi osvědčila rtuťozinková mast, s úspěchem užívána na pohmožděniny. Její vlastnosti popsal Sun Š'-miao (567-639), taoistický alchymista, považovaný za světce. Tento věhlasný učenec žil v ústraní, vyznal se ve všech lécích, sepsal příručku na výrobu různých kovů a jejich slitin i sloučenin. Jeho přičiněním patřil k významným medikamentům tradičního lékařství Země středu i jodid rtuťnatý, červený prášek, používaný k léčení svrabu či ran způsobených dobytku larvami střečků. Čínští alchymisté doporučovali proti stárnutí pilulky z rumělky a medu. Pokud byl prý tento medikament pravidelně užíván po dobu jednoho roku, starým lidem po něm ztmavly vlasy a místo vypadaných zubů narostly nové. Tyto zprávy však odporují jiné skutečnosti z čínské historie, kdy při válečném tažení „božského“ vládce Jüan-ti (260-266) nechal vrchní generál zbudovat rozsáhlé vojenské ležení. Pro potřeby armády byly postaveny ohromné sýpky prosa a rýže, které zákonitě přitahovaly pozornost nenasytných hlodavců, myší a krys. Aby se generál těchto nepříjemných příživníků zbavil, povolal k vojsku již zmíněného proslulého lékaře Chua



Tchuo. Učenci se skutečně podařilo počet hlodavců omezit ošetřením obilnin sloučeninami rtuti, jenže za cenu toho, že vojákům začaly vypadávat vlasy, zuby, byli postihováni těžkými průjmy a rychle ztráceli síly. Válečné tažení se tím změnilo v katastrofu a muselo být přerušeno. Nešťastný experimentátor zaplatil svůj neúspěšný pokus životem. Roku 266 zmíněný poslední wejský král Jüan-ti zemřel, otráven eunuchy. Taoistické elixíry, o nichž se tvrdilo, že mohou propůjčit dlouhověkost, často však zkrátily život těch, kteří v jejich účinek věřili. Recept proti stárnutí ovládal čínský alchymista Li Šao-tün, kterému udělil audienci císař Wu v roce 133 př.n.l. Král Wu, což znamená „bojovný“, byl znám svým odporem vůči alkoholickým excesům Shangů a svým pokusem zavést trest smrti za jakékoli kolektivní pitky, vyjma rituální. Sám o sobě stále tvrdil, že je mu 70 let. Podle návodu musel určený alchymista obětovat bohyni Peci, aby zajistil přítomnost duchů zemských hlubin. Posléze nechal práškovou rumělku proměnit ve zlato a následně z takto získaného kovu vyrobit jídelní přístroje a nádoby, které při konzumaci pokrmů prodlužovaly délku života. Podle zápisů alchymista mnoho pokusů se zázračným zlatem nestačil uskutečnit, protože brzy onemocněl a posléze zemřel. V Číně se pomocí rtuti léčily četné kožní choroby, buď zevně nebo vnitřně. Stejného léku se užívalo proti příjici, která se v Kantonu objevila v roce 1505, kam byla zavlečena z Indie Portugalci. Při léčbě se do nosní dírky postiženému vsunul papírový kornout naplněný rumělkou a zapálil, aby nemocný vdechoval rtuťové páry. Tekutý kov našel také jiná uplatnění, než coby součást léčivých medikamentů. Za kruté vlády prvního čínského císaře Š'chuang-tia v 3. století př.Kr. stavělo přes 700 tisíc otroků pohřební město. Velkolepá

hrobka tohoto císaře představovala zmenšeninu čchinské říše včetně Žluté a Dlouhé řeky, vyplněné rtutí a vlévajícími se do miniaturního oceánu. Vše bylo řízeno speciálním mechanismem. Pohřební svatyní ovšem proslavila zejména hliněná armáda, čítající 7500 vojáků. Císař zemřel v roce 210 př.n.l. při výpravě do východní části říše. Jeho nejbližší poradci se kvůli možným nepokojům neodvážili zvěstovat panovníkovu smrt. Rozkládající tělo vezli zpět ve voze a aby „zamaskovali“ doprovázející zápach, souběžně s císařem transportovali vozy s hnojícími rybami. Mezi archeologické pikantnosti se řadí objev hrobky z 2. století př.Kr. nedaleko města Čang-ša v provincii Chu-nan, patřící šlechtičně Taj. Její tělo bylo překvapivě dobře zachováno díky těsně zapečetěným rakvím, pohřbených hluboko pod zemí pod vrstvami dřevěného uhlí a hlíny a snad i proto, že tato dáma pravděpodobně požívala po značně dlouhou dobu samé „pochoutky“ v podobě sloučenin olova, rtuti, arzenu a drcené rumělky. Pro zajímavost v Číně se po mnoho století pokládalo za projev synovské úcty, když děti věnovaly rodičům k jejich šedesátinám rakev. Pod vlivem starých představ o záhrobním životě bylo tělo zesnulého ponecháváno co možná nejdéle v domě a v bohatých rodinách dokonce panoval zvyk konzervovat mrtvolu do pohřbu v medu. Stejně konzervace se údajně dostalo tělu Alexandra Makedonského, slavného vojevůdce a mocného panovníka. Arabský učenec Abdal-Latíf vypravuje, jak lidé našli v blízkosti pyramid nádoby s medem. Nejdříve z nádoby ochutnali a posléze v ní našli staroegyptskou mumii dítěte. Starý způsob myšlení v oblasti konzervace lidského těla nevymizel ani v novodobých dějinách. O prvním chirurgovi v Napoleonově vojsku Dominikovi Jeanu Larreyovi je například známo, že jednoho padlého plukovníka poslal do Paříže v sudu naplněném roztokem sloučeniny rtuti zvané sublimát. Jakousi primitivní formou balzamování docílil poměrně dobré zachovalosti nebožtíka.

Přibližně od roku 970 byly v Číně uvedeny do oběhu papírové bankovky. Finální dokončení takového platidla popisuje ve své zprávě Marco Polo, cestovatel a především jeden z prvních Evropanů, kteří podrobně procestovali jihovýchodní Asii. Slavný Benátčan líčí, s jakou úctou byla platidla vyráběna. Směnné hodnoty nabyly bankovka až poté, kdy na ni úředník otiskl razítko či pečeť s podobou panovníka, namočenou v rumělce. Rtuťový



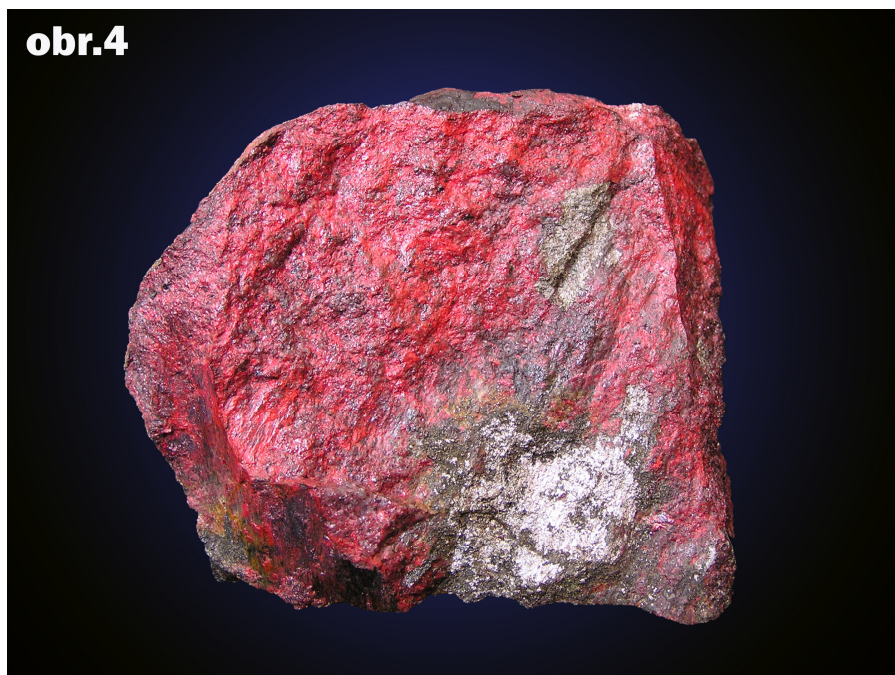
amalgám jako potah zrcadel byl prokazatelně používán od 4. století n.l., ale je možné, že to bylo už o 600 let dříve. Nahradil tak dosavadní kovovou slitinu na výrobu zrcadel, skládající se z 31% cínu, 9% olova a 60% mědi. Podle soudobých zpráv byla zcela bílá a zajišťovala dokonalý odraz bez pocínování nebo postříbření. Navíc odolávala korozi a poškrábání. Zvláštností

jsou tzv. kouzelná zrcadla, kdy se při dopadu světla na vyleštěné ploše objevovaly motivy ozdob ze zadní strany. Zrcadla se nepoužívala jen k toaletním účelům, ale například i k zapalování troudu slunečními paprsky. Princip camery obscury, spočívající v zrcadlení, byl

znám už kolem roku 300 př.n.l. a kolem roku 550 n.l. byly pomocí systému odrazových zrcadel např. osvětlovány důlní šachty. Za neprokázané jsou považovány domněnky některých autorů, zejména anglosaského původu, že podobného systému bylo užíváno při osvětlování vnitřních chodeb a šachet při stavbě egyptských či mayských pyramid. V Číně se těžební šachta prorážela pomocí vahadlové páky, na níž byl na bambusovém lanu 150-200 kg těžký vyvrtávací nůž. Na druhém konci byla výkyvná páka zatížena kameny a vlastní pohon byl zajišťován lidskou silou. Dřevěné lešení, upevněné na všech stranách bambusovými lany, neslo celé zařízení. Rychlost prorážení horninových vrstev podle čínských báňských zpráv činila v závislosti na tvrdosti horniny 0,75-1,20 metru za 24 hodin. Metoda prorážení nárazy a lanem byla známa již od 3. století př.n.l., avšak v Evropě a v Americe se začala používat teprve v 19. století.

V Indii se rtuti jako léku začalo užívat teprve v muslimském období. Tekutému kovu, podanému zevně i vnitřně, se připisovala božská síla. Byl natolik oblíbený, že se ordinoval při všech možných nemocech, zvláště u kožních, taktéž při horečkách, nervových poruchách, plicních potížích a k prodloužení života. Podle Ericha von Dänikena (spekulativního archeologa) se v jižní Indii nachází chrámové město Kančipuram se strmými chrámovými pyramidami. V zatuchlých sklepech těchto rozpadlých chrámů byly nalezeny staroindické texty. V roce 1943 byl uveřejněn jejich překlad, podle kterého se ve spisech píše o kosmických cestách, lodích apod.

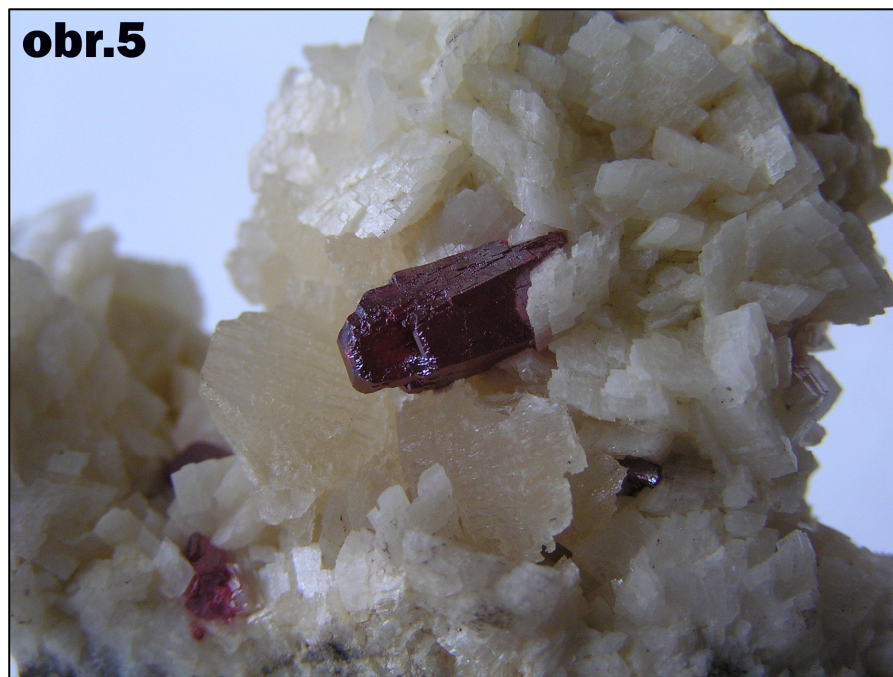
**obr.4**



Dokonce jeden z návodů popisuje výrobu speciálního zrcadla, sbírající energii. Skládá se z 5 dílů rtuti, 6 dílů slídy, 8 dílů perleťového prášku, 10 dílů žulové soli, 8 dílů soli a ještě několika komponentů. Tyto a další suroviny se mají vyčistit, odvážit a potom zahrát v přepočtu při teplotě 800°C. Po roztavení se smíchají a nalijí do formy. Dokonce byla přepočítána i rychlost vesmírných korábů na 5760 km/hod. Za panování kušánského krále Kanišky I. v letech 128-152 žil u jeho dvora všestranný učenec Čarana, jeden z nejslavnějších staroindických autorů knih o lékařství, v nichž mimo jiné popsal nezastupitelnou úlohu zlatých a stříbrných jehliček pro stimulaci nervových uzlů při akupunktuře. Rovněž zvládl problém výroby amalgámových zubních plomb. Podle pověsti si získal přízeň krále tím, že před jeho očima spravil zkažený chrup starému posvátnému gaviálovi. Římané považovali rtuť za ženský kov, zasvěcený Junoně Sospitě, Královně nebes a Ochránkyně žen, jejíž chrám stál vně Serviových hradeb.

Zvláštní a rozsáhlou kapitolu rtuti sepsala alchymie, jakýsi předvědecký obor, zabývající se především rozličnými pokusy a zvláště pak transmutací kovů ve zlato. Jak již bylo zmíněno, pokusy s tekutým stříbrem jsou známy ze Starého Egypta a Číny. V době panování krále Ptolemaia VI. Filométoara (180-145 př.n.l.) žil v Alexandrii Bólos z Mandy, otec tzv. vědecké magie, který zřejmě jako první začal používat k transmutacím kovů právě

rtuť. V každém případě dosáhl vynikajících výsledků při amalgamací, kdy dokázal získat vzácné kovy i z velmi chudých rud, obsahujících zlato či stříbro. Velký rozmach této vědecké disciplíny, mnohdy lákající důvtipné podvodníky, je zaznamenán zejména v 16. a 17. století. Možná je to dáno skutečností, že každému se především vybaví císař Rudolf II a jeho záliba v alchymii. Vždyť díky této panovníkově pseudovědecké posedlosti se na Pražský hrad sjížděli šarlatáni a „pochtívači“ císařovy přízně z celého světa. Vyhlášenou postavou Rudolfova dvora byl alchymista Edward Kelley, který nosil dlouhé vlasy, aby tak skryl uřezané uši. Této „kosmetické úpravě“ se mu dostalo v Anglii za padělání listin. Spolu s ním přišel do Čech další rádoby učenec John Dee. Alchymista Kelley u dvorního examinátora Tadeáše z Hájku jedinou kapkou karmínově červeného oleje proměnil půl kilogramu vroucí rtuť v nejjistší zlato a unikátní kus o váze 12 lotů mu daroval. V roce 1590 jej Rudolf II. za úspěchy povýšil do šlechtického stavu. Údajně svého důvěřivého kolegu doktora, teologa, matematika a chemika Johna Dee podváděl. Vrcholem drzosti byl Kelleyho návrh, pronesený na naléhání jeho řídicího ducha Madimiho, aby si oba muži vyměnili manželky. V roce 1590 přijel do Prahy polský alchymista Michał Sędziwój, který se zapsal do historie rudolfínské alchymistické doby údajně zdařilou transmutací, k níž došlo v roce 1604. Před zrakem císaře Sędziwój vlastnoručně proměnil červenou tinkturou vroucí rtuť ve zlato. Rudolf II. po tomto neobyčejném zážitku zahájil tradici, která se později rozšířila zejména v Německu a ve



Skandinávii. Z uměle vyrobeného zlata nechal razit pamětní mince. Netrvalo dlouho a Rudolf jmenoval Sędziwoje dvorním radou. Při jedné z cest do Polska byl alchymista přepaden a vězněn jistým moravským šlechticem. Ze zajetí se mu však podařilo uprchnout. Císař dal posléze trýznitele popravít a Sędziwój získal jako odškodné zámek v Kravařích. Francouzský alchymista Nicolas Flamel, původně

písař a později notář, opisoval staré knihy a narazil na velmi starý spis, jehož hebrejský text byl sepsán na stromové kůře. Po dlouhých letech a mnoha nezdařených pokusech se mu podařilo údajně zdárně zvládnout výrobu zlata a stříbra transmutací, kde hlavní roli sehrál tekutý kov a následně vydělal neskutečné jmění. Zemřel v roce 1418, ovšem vykrádači hrobů narazili na prázdné rakve Flamela a jeho manželky. Tvrdí se, že manželé smrt fingovali. Podle všeho se prý alchymistovi podařilo vyrobit i elixír mládí, což dokládají zprávy, že manželé byli o 300 let později „zaručeně“ spatřeni v Uzbekistánu, Indii a taktéž ve Francii. Velké slávy se dostalo skotskému alchymistovi Alexanderu Setoniovi, který k výrobě zlata používal tajemstvím zahalený rozemletý červený prášek. Závist a touha znát celou podstatu kouzelného prášku mu byly osudnými. Při návštěvě Německa jej nechal saský kurfiřt Christian II. uvěznit a mučit. Krutému násilí v roce 1604 nadějný alchymista podlehl. Tím záhadným práškem byl rozemletý minerál cinabarit nebo-li rumělka. Za podvodnou alchymii, jak se zmiňují záznamy

z německého Wolfenbüttelu z roku 1575, hrozily takovýmto nepoctivcům kruté tresty. Dopadení byli povětšinou trháni žhavými kleštěmi, poté smýkáni a rozčtvrceni.

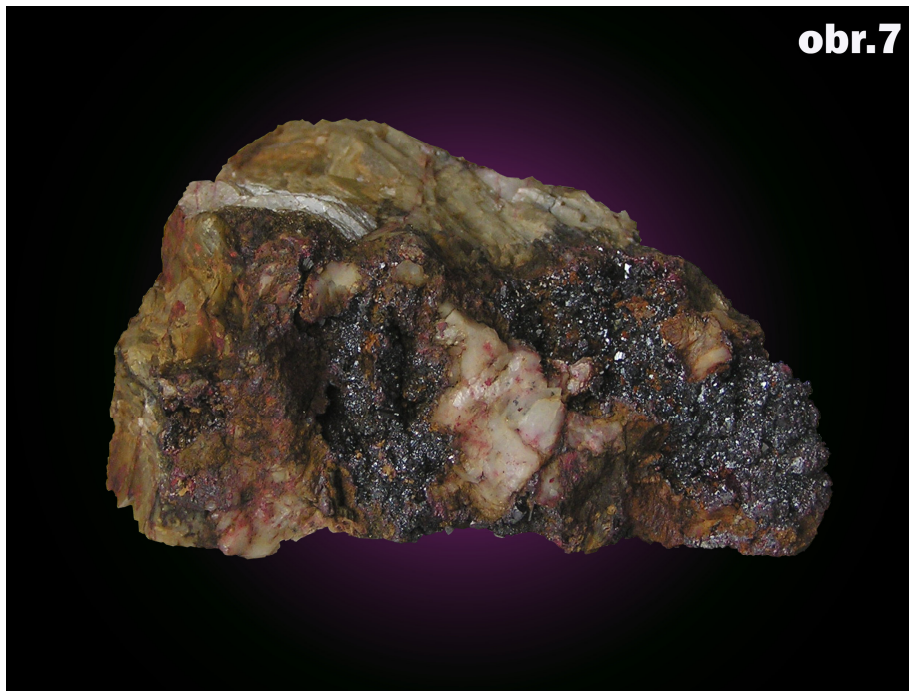
Ze zdravotního hlediska je rtuť na rozdíl od běžných kovů (vyjma olova) pro člověka velmi nebezpečným kovem, zejména pro její výpary v závislosti na vysokou toxicitu kovu. Na nedostatečnou znalost této stinné vlastnosti tekutého stříbra dopláceli například zrcadláři při výrobě benátských zrcadel. Tito řemeslníci velmi často umírali na pomalou otravu. Stejně důsledky jsou popisovány i z francouzských sklářských dílen, kde po úmrtí několika zkušených pracovníků byla postupně zavedena různá opatření. Stejně tak se poučili staří metalurgové, zabývající se zpracováním vytěžené rudy. Zejména hrnce pro tavbu rudy rtuti musely být zhotoveny z nejlepší hlíny, aby se zamezilo jejich praskání, poněvadž z unikajících výparů po čase tavičům vypadávaly zuby. Nebezpečné toxické produkty na sebe upozorňovaly svojí nasládlou chutí. Samotná tavba se tak musela provádět na velmi ovětrávaných místech. Poměrně mnoho případů otravy rtutí bylo zaznamenáno u koželuhů,

kteří při činění kůží používali roztoky na bázi rtuťnatého dusičnanu. Z historie jsou taktéž známy různé kuriózní případy nevinných či záměrně rafinovaných otrav. Např. abbásovský chalífa al-Mutavakkil (847-861) trpěl noktofobií, chorobným strachem z tmy. Stovky komnat vládcova paláce v Samaře musely být proto neustále ozářeny tisíci svítidel všech druhů a velikostí. Přepychovou



ložnici osvětlovaly lampy se stínidly zhotovenými z dutých barevných skel, naplněné vonnými aromatickými látkami a pro zesílení odrazového efektu částečně i rtutí. Tato posedlost chalífovi podstatně zkrátila život. Vdechované výpary jedovatého kovu urychlily chátrání organismu, takže na konci života ztratil všechny zuby, vlasy a vousy. Roku 492 př.n.l. byl poražen magadhským vládcem Adžátašatruem kóšalský panovník Prasénadžit (542-491 př.Kr.). Traduje se, že poté, co prchajícím králi padl vyčerpáním kůň, putoval dál pěšky, provázen pouze dvorním lékařem, jehož jméno se nezachovalo. Podle legendy mu věrný služebník ošetřoval puchýře na rozedřených namožených nohou rtuťovou masťou. Zřejmě to myslel dobře, ale výsledkem jeho léčby byla jen prudká sepe a rychlá smrt. Nejvýznamnějším evropským nalezištěm rtuti byl až do počátku 19. století španělský Almaden. Není zcela zřejmé, kdy bylo ložisko objeveno, ani to, zda se o jeho otevření přičinili domorodí Keltiberové, Féničané z Karthága, či teprve Římané. Jisté je, že zde bylo intenzivně těženo v posledním období římské republiky. Roku 60 př.n.l. podnikl Gaius Iulius Ceasar (100-44 př.n.l.) coby pretorský správce Zadní Hispánie úspěšné válečné tažení proti bojovným kmenům pyrenejské messety, Lusitanům a Callaikům. Během bojových akcí padla Římanům do rukou skupina uprchlých státních otroků, těžících v podzemním bludišti almadenských štol tekutý kov. Zdravotní stav lidských trosek dojal otrlého a tvrdého vojevůdce natolik, že uprchlíky nedal proti svému zvyku ukřižovat, ale propustil je na svobodu. Ve svých zápiscích zaznamenal postřeh, že Keltiberové, přinucení těžit jedovatou

rudu, rychle umírají a na jejich potomcích se projevují známky degenerace. Guillaume de Nogaret, úředník a strážce pečeti francouzského krále Filipa IV. Sličného (1285-1314), který se nejvíce přičinil o zničení templářského řádu, údajně nešel posmrtné pomstě svých obětí. Zemřel na otravu ze rtuťových par, když tímto jedovatým kovem byly tajným přívržencem upáleného velmistra Jacquesa Bernarda de Molaye (1244-1314) napuštěny knoty svíček, které užíval v noci při čtení. Kat tak přežil popravené rytíře jen o několik měsíců, stejně jako jeho krutý panovník a vlastní iniciátor zmanipulovaného inkvizičního procesu, jehož při lovu v lese Saint Vast u Fontainebleau usmýkal k smrti splašený kuň. Nepochopitelný pokus o sebevraždu je znám z nedávné doby. Člověk, který se rozhodl skoncovat se životem, si injekcí aplikoval přímo do žíly několik mililitrů Hg a očekával rychlou smrt. Ta se ovšem nedostavila, jelikož pH krve nedovolilo jakýkoliv chemický pochod. Naopak kov se usadil v srdci rádobý sebevraha, který tak ještě žil několik let. Z důvodu prokázání otravy požádalo v roce 2009 Dánsko o opětovnou exhumaci těla proslulého astrologa rudolfínské doby Tycho de Brahe, jenž zemřel v Praze roku 1601. Podle hypotézy dánského historika Petera Christensena měl být slavný učenec otráven chloridem rtuťnatým, který mu měl údajně podat na pokyn dánského krále Kristiána IV. jeho příbuzný švédský šlechtic Erik Brahe. Poprvé bylo jeho tělo exhumováno v roce 1901 a podle analyzovaného vlasu byla skutečně prokázána vyšší přítomnost rtuti v těle. Tato skutečnost zároveň vyvrací doposud omílanou tezi, že významný astrolog své doby zemřel na protržení močového měchýře na hostině Petra Voka z Rožmberka.



**obr.7**

astrolog své doby zemřel na protržení močového měchýře na hostině Petra Voka z Rožmberka.

**Rtuť** se vyskytuje v ryzí podobě a především jako jediný minerál v tekutém stavu. V dutinách a puklinách s cinabaritovou či schwazitovou mineralizací vytváří stříbřitě bílé kapky. Nejhezčí ukázky ryzí rtuti pocházely z dob těžby na slovenských ložiskách Rud-

ňany, Rožnava a Nižná Slaná, kde kumulace tekutého kovu čítaly i několik cm<sup>3</sup>. V České republice se objevují drobné kuličky na Dědové či Jedové hoře (Giffbergu) u Hořovic, kde byla v 18. a 19. století rumělka separována jako vedlejší produkt při těžbě železné rudy. Snad nejlepší vzorky, které se občas objeví na mineralogických burzách, produkují stále činné doly ve Španělském Almadenu. Nejznámějším minerálem, představující nejvýznamnějšího a nejkovnatějšího zástupce tekutého kovu, je rubínově červený **cinabarit** neboli rumělka. Staří horníci cinabarit těž označovali jaterní či cihlovou rudou a pro alchymisty představoval dračí krev. Toto označení je odvozeno podle jisté indické legendy, která praví, že rumělka je ztuhlou krví, prýšticí z ran draka chaosu, zraněného umírajícím sloním bohem Ganéšou v boji o vládu nad světem. Rumělka byla odedávna používána jako pigment k výrobě barev. O tom, že člověk používal červený minerál k výrobě barev v dávných dobách, svědčí mnohé objevené jeskynní kresby z období paleolitu staré přibližně 12 až 15 tisíc let. Rumělka byla pro italské Sabiny posvátným barvivem, užívaným k sakrálním účelům. V chrámech Římany

dobyté metropole Alby Longy barvili kněžští obřadníci červeným drceným práškem, smíšeným s vaječným bílkem, tváře soch bohů. Jiné praktické užití tohoto prostředku převzali i vítězni dobyvatelé. Římské porodní báby malovaly rumělkou posvátné kruhy kolem kolébek s novorozenci, aby nemluvnata ochránily před lemury, krvežíznivými podsvětními duchy, či před děsivou mormolyké, strašidlem kradoucím děti podobně jako naše polednice či klekánice. Cinabaritovým práškem se líčily významné ženy starého Říma. Sirná rtuťová sloučenina sloužila jako červené barvivo pro obarvení levnějších ženských říz a závojų. Nešlo však o právě nejvhodnější materiál k oblékání, protože reakcí pigmentu s potem vznikaly jedovaté škodliviny a parádivé dámy byly často postiženy nepříjemnými těžkými záněty a ekzémy. Samotná rumělka našla uplatnění jako součást kouzelného lektvaru k očarování smyslů a omámení mysli. Účinek se nejspíš dostavil v podobě nevolnosti a silných průjmů. V roce 1996-1997 prováděla skupina archeologů z Pensylvánské univerzity výzkum mayského města Copán. V jednom z chrámových prostorů odkryli hroby, v nich našli rumělkou pokryté kosti muže a ženy. Vědci usuzují, že se s největší pravděpodobností jedná o prvního copánského vládce a jeho manželku. Předchůdci jihoamerických Inků - Móchicové natírali těla mrtvých červeným barvivem, získaným z cinabaritu. Několik mumií, takto opatřených k cestě do nového života, bylo nalezeno v podzemí pevnosti Palcay, ležící v závěru řeky Apbamy. Cinabarit - klencový sirník rtuťnatý, rusky označován jako kinovar, vytváří klencové či silně tabulkovité krystaly, někdy srostlé do podoby penetračních dvojčat. Řidčeji se nachází v hrotitých tvarech. Většinou bývá jemnozrnný a kusový. Barvy je výrazně karmínově červené, někdy hnědočervené či olověně šedé, silného diamantového, někdy kovového lesku, průsvitný i opaktní. Přestože malou tvrdost minerálu plně nahrazuje sytá červeň se zlatavými skvrnami a vysoký diamantový lesk, coby drahý kámen byl však broušen zcela výjimečně. Mezi klenotnickými výrobky se většinou objevoval v podobě zaoblených rytých destiček, vsazovaných do magických amuletů. Velmi pěkné vzorky s krystaly rumělky pocházejí z Rudňan na Slovensku, Idrie ve Slovinsku, Nikitovky na Ukrajině, Kadamdžaje v Kyrgyzstánu a samozřejmě ze španělského Almadenu. V současné době se na trhu stále více objevují estetické ukázky s velkými dokonalými krystaly cinabaritu z čínských ložisek, zejména z provincie Guizhou, které zajisté nechybějí v žádné mineralogické sbírce.

Fotografie:

001: Kapky ryzí rtuti ze španělského Almadenu

002: Shluk drobných kapek rtuti z Almadenu ve Španělsku

003: Kapka ryzí rtuti mezi krystaly cinabaritu z Rudňan na Slovensku

004: Masivní agregát rumělky se stříbřitým moschellandsbergitem z typové lokality Moschellandsberg v Německu

005: Protáhlý krystal cinabaritu z Tongrenu v čínské provincii Guizhou

006: Krystaly rumělky na krystalech křemene z Nikitovky na Ukrajině

007: Lesklé krystaly cinabaritu a metacinabaritu ze slovenských Rudňan